

PRIEŠAGOS *-(en)ybė* VEDINIŲ KIRČIAVIMO IR AKCENTINĖS KODIFIKACIJOS ISTORIJA

A R V Y D A S   V I D Ž I Ū N A S

Bendrinė lietuvių kalba susikūrė pietinių vakarų aukštaičių šnektų pagrindu. Ypač didelę įtaką šios šnektos turėjo morfologinei, fonetinei bei akcentinei bendrinės kalbos sistemai. Besikurianti bendrinė šneka-moji kalba ir tarmės pasiėmė svarbiausią dalyką – kirčio neatitraukiančią sistemą, bet šiandien vis dėlto turimo pasakyti, kad bendrinėje kalboje gausu ir kitaip negu pietinių vakarų aukštaičių kirčiuojamų atskirų žodžių, net ištisų mikrosistemų. Todėl bendrinės kalbos istorijai svarbu mėginti nustatyti, kas dabartinėje kalboje iš tikrųjų yra vakarietiška, kas gauta iš kitų tarmių ar susiformavę pačioje bendrinėje kalboje, kada ir kodėl.

Šiandien bendrinėje kalboje priešaga *-(en)ybė* visuotinai kirčiuota, įsigalėjusi tvirtapradė jos priegaidė. Bet šitokia būklė nusistojo tik per kelis paskutinius dešimtmečius, iki tol šios priešagos akcentinė kodifikacija labai svyravo. Pirma žvelkime į Mažosios Lietuvos bendrinę kalbą¹.

Susidaryti aiškų vaisdą apie daiktavardžių su priešaga *-(en)ybė* kirčiavimą senuosiuose (XVII-XIX a. pr.) Mažosios Lietuvos raštuose trukdo ta aplinkybė, kad juose virš kirčiuoto *y* nebuvo rašoma jokių diakritinių ženklų; gali tik būti, kad vienas kitas autorius tuo *y* galėjo šymėti kirčiuotą skiemenį, plg. [Žulys, 1970, I, p. 101-102]. Tad ką aiškiai spręsti iš rašybos, beje, gana variantiškos (pvz.: i. sg. *galijbė* NT 1701, 154; a. sg. *gerijbė* NT 1701, 275 ir kt., bet a. sg. *čijstijbė* NT 1701, 250, taip pat g. sg. *aukštibes* NT 1701, 308, bet a. sg. *gālijbė* NT 1701, 12 ir t.t.), būtų nepatikima ir nekritiška. Antras sunkumas – dažniausiai nebuvo šymimas ir žodžio galo kirtis, o tai sunkina nustatyti kirčiuotos priešagos priegaidę. Taigi pavyzdžiai iš senųjų

¹ Šis regionas ypatingas ne tik tuo, kad čia XVII-XVIII a. aukštą kultūrą buvė pasiekusi rašomoji kalba, bet ir tuo, kad beveik tris šimtus metų – nuo J. Rėsos knygos "Pealteras Dowido" (1625) – nemaša dėmesio buvo kreipiama į kirčiavimo reikalus. Šitai sprendžiame iš to meto giesmynų vertėjų ginčų, iš vis tobulėjančių kirčiavimo aprašų gramatikose, iš sporadiškai kirčiuotų žodynų, pagaliau iš daugybės to meto kirčiuotų religinių, grožinių, net kanceliarinių raštų. Šitos akcentinės kodifikacijos dar negalima vadinti sąmoninga, mokslinė, bet ji įdomi bendrinės kalbos istorijai, taip pat teikia duomenų ir istorinei lietuvių kalbos akcentologijai. Be to, turint galvoje, kad šių dienų bendrinės lietuvių kalbos šaknys taip pat išaugusios iš Mažosios Lietuvos bendrinės kalbos, kad ji taip pat remiasi pietinėmis vakarų aukštaičių šnektomis, bendrinės kalbos istorijos specialistų dėmesys šio regiono kalbai ir pastangoms ją kodifikuoti turėtų būti itin didelis.

raštų (iki pat XIX a. vidurio šaltinių) daugiausia tik tie, kurie yra turėję šaknies kirtį.

Iš kalbamo laikotarpio raštų esu užsirašęs šiuos šaknies kirčio žodžius (daugelyje iš jų atsispindi pamatinių žodžių, daugiausia būdvardžių, senasis baritoninis kirčiavimas): *Álkenybė*, *ės* NW 1851, 4; g. sg. *áukštijbes* NT 1701, 38; KIG 1705, 177, 204; *áukštibes* KIG 1685, 174; *áukštýbės*, B 1816, 795; l. sg. *áukštýbėj* KIG 1685, 161; g. pl. *áukštýbjú* B 1816, 595 (:g. sg. f. *áukštós* Pra 1735, 1755, 1229 ir kt.); i. pl. m. *áukštáis* NT 1701, 285; NT 1727, 679; B 1735, 254 ir kt.); n. sg. *bjáurybe* B 1816, 842; n. pl. *bjáurybes* Pra 1815, 1295 (: *bjáurus*, -i [Skardžius, 1935, p. 143]; g. sg. *brángybės* Pra 1815, 1188 (: l. sg. *brángume*: ir swiestą atneše *brángume blúde* B 1735, 348); *Bútybė*, *ės* Wesen RL 1747, I, 19; *Bútybė*, *ės* MW 1800, I, 30; *Cséstnybė*, *ės* (?) (: *Cséstnis* Ehre) NW 1851, 164; a. sg. *Dáugybę* KS 1844, 3 (akūtas, ko gero, rodo priegaidę, nes dvigarsių tvirtagalę priegaidę šiame šaltinyje stengiamasi žymėti graviu, tiesa, nenuosekliai); a. sg. *gálijbę* NT 1701, 12; n. sg. *gérybe* Pra 1815, 980; a. sg. *gérybę* B 1816, 925; g. pl. *gérybjú* Pra 1735, 1755, 1250; Pra 1815, 1039; a. pl. *Gérybes* Pra 1815, 964; i. pl. *gérybėmis* B 1816, 851, 889; a. sg. *Grōžybę*: Tėn Grōžybę didę gáusu, irgi džiaugtis nepalidusiu KPGK 1843, 364 (ritmas tokiam kirčiavimui prieštarauja, taigi čia žymimas žodžio kirtis); "Sülze, die, kōšeliene, auch: kōšenybė, Mielcke: drebulė" K 1874, 218 (Milkaus, beje, pateikta be kirčio ženklų, žr. MW 1800, I, 127) (: *kōšena*, "šaltiena" [Skardžius, 1941, p. 99]); *Lócnybė*, *ės* RL 1747, I, 79; *Rústybė*, *ės* RL 1747, I, 125 (: *Rústus*, *tí*, *tu* RL 1747, I, 125; n. sg. m. *rústus* B 1735, 756); a. sg. *sárgybę* NT 1816, 60 (akūtas labai neaiškus); a. sg. *Tėisybę* KŠvK 1852, 32 (ir: i. sg. *Teisybė* KŠvK 1852, 71), plg. ir a. sg. *netėisybę* [Cappeller, 1915, p. 125] (: *teišus*, -i [Skardžius, 1935, p. 144]); a. sg. *Wyráusybe* NT 1816, 239; *Wieráusybe* Gr 1960, 576 (1815 m.); a. sg. *Wyráusybę* Gr 1960, 351 (1739 m.); d. pl. *Wyráusybeims* Gr 1960, 353 (1739 m.); (: *vyráusias*, -ia); *Wyrėсныbe*, *ės* NW 1851, 81.

Galimas daiktas, pamatinių žodžių kirtį rodo ir *álkenybė*, *gálybė* (taip kirčiuota ir 1605 m. katekizme [Zinkevičius, 1975, p. 49]), *vyrlesnybė* (nors aukštesniojo laipsnio būdvardžių Mažojoje Lietuvoje pažinota vien 4 a. p.2; *Dauksa* kirčiavęs dar senoviškiau: *vfresnybė* (: *vfresnis*, -ė) [Skardžius, 1935, p. 114, 167]) ir kt. Tiesa, dėl vieno žodžio galėtume ir paabejoti. *Gérybe* imama rašyti tik apie XVIII a. vidurį (Pra 1735; Pra 1755), ypač taip rašyti mėgta vėliau. Kleinas draudė rašyti *gérybė*, atseit, *ė* galys žymėti tik kirčiuotą skiemenį [KIGr 1957, p. 411], bet jo paties rašyba labai įvairuoja, pvz.: g. sg. *gerybes* KIM 1666, 43, 71 ir kt., *gerybes* KIM 1666, 163, net a. pl. *gérybes* KIG 1685, 165. Svyravusi rašyba ir vėliau; be jau pateiktų

² a.p. = akcentinė paradigma.

pavyzdžių su akūtu, rašyta ir a. sg. *gėrybę* B 1735, 1755, 239; g. pl. *gėrybjū* Pra 1735, 1326 ir t.t. Vis dėlto formų su akūtu gausa leidžia spėti, kad buvo kirčiuojama ir *g'ėrybė*. Antra vertus, Mažosios Lietuvos rauose žymus polinkis su šaknies akūtu rašyti beveik visas būvardžio *geras*, -a formas, net tas, kurių penultimą kirčiuoti iš viso neįmanoma. Štai keli pavyzdžiai iš NT 1701: l. sg. *gėrame* 261, 345, 357; d. pl. *gėriemus*; a. pl. *gėrus* 21(2x); tas pat ir kituose šaltiniuose. Gali būti, kad čia žymėtas visai ne kirtis, o vien ilgas atviras e – pagal analogiją su kirčiuota pozicija. Galbūt jaučiant darybos ryšį *gėrybė* (*gėrybė*): *geras*, e pradėtas rašyti ir vedinyje.

Taigi šaknyje kirčiuojamų priesagos *-(en)ybė* vedinių Mažosios Lietuvos bendrinėje šnekamojoje kalboje jau buvo likę nedaug. Panašią būklę rodo ir senieji kirčiuoti Didžiosios Lietuvos šaltiniai. Daugšios raštuose tokių žodžių, nors vieną kartą pavartofų su šaknies kirčiu, yra 11 [Skardžius, 1935, p. 114], kelis taip kirčiavo 1605 m. katekizmo vertėjas [Zinkevičius, 1975, p. 48-50]. Šalia senojo kirčio čia buvo gana įprastas ir priesaginis kirčiavimas, ne vienas žodis kirčiuotas variantiškai.

Tas pat ir Mažojoje Lietuvoje: didžiosios daugumos šios darybos daiktavardžių tuo laiku veikiausiai jau kirčiuota priesaga, mat XIX a. viduryje bei antrojoje pusėje visuotinai įsigalėjęs priesagos kirtis bei tvirtagalė priegaidė. 2 a.p. kodifikuoja SchlGr 1856, 186; K 1849, 93-94; KGr 1876, 187, tvirtagališkai priesaga žymima K 1870, K 1874, K 1883; tai patvirtina ir Kuršaičio nekalbiniai tekstai KKIM 1843, KPGK 1843, KS 1844, KB 1844, KŠvK 1852.

Bet ar visada tepašinėta tvirtagalė priegaidė? Juk lietuvių kalbos tarmėse daug plačiau paplitusi tvirtapradė. Be to, tvirtapradiškai taręs ir Daukša, taigi kartu su Skardžium [1935, p. 115] galima manyti, kad *-ybė* senesnė už *-ybę*.

Atidžiau pasižiūrėjus matyti, kad, nepaisant akivaizdžios cirkumflekso persvaros, XIX a. vienas kitas žodis tvirtapradiškai tartas ir Mažojoje Lietuvoje. Pvz.: Jurkšaitis [1898], šalia g.sg. *artfybės* 112; a.sg. *daugybę* 16, 136, rašo ir: Karalius ją regėję *wisō' grofybės' bė' pui-kystė'* 111; *gėrybė, grofybės*, rodos, bus vartojęs ir Donelaitis [Buch, 1961, p. 68]. K 1870, 219 rašoma: *lš jaučiūsi pilnas džiaūgsmo bėi linksmybės*; taip pat: *jaū jī patī yrà didelė gėrybė* K 1870, 53; *gėrybės, ių* K 1870, 154, 157 (šiaip įprasta tik *linksmybės, gėrybės*). Dėl pastarojo žodiško priegaidės Kuršaitis ypač abejojęs. Štai KKIM 1843 rašoma vien a.pl. *Gėrybės* 665, 682; tas pat KPGK 1843, 34, 36, 315, 316, 329 ir kt., bet K 1849, 96, I a.p. žodžių sąrašė, pateikta *Gėrybė!* KGr 1876, 188 šis žodis jau įrašytas prie 2 a.p., K 1883, 170 taip pat teikiama *gėrybė*. Galėtume net manyti, kad Kuršaitis šį žodį sąmoningai priegaide priderino prie kitų *-(en)ybė* vedinių. Pietiniai vakarų aukštiečiai net XX a. kirčiavo variantiškai, žr. toliau.

Žodžiu, tvirtapradė priesagos *-(en)ybė* priegaidė Mažojoje Lietuvoje dar buvo paįstama. Negana to: pasirėmus Kleino giesmynų ritmu ir eilėdara net sakytina, kad XVII a. akūtas dar buvo dažnesnis ir įpras-tesnis už cirkumfleksą, plg.: Dėl didžios tava malones / Jau užmiršt mana *pikt'ybes* (a.pl.) / Ypūlau aš ing *biaur'ybes* (a.pl.) / Nesitwerdams nūg piktybes (g. sg.) KIG 1666, 328; ...su *groš'ybe* (i. sg.) / ...anū puikybe (n.sg.) KIG 1666, 403; Tam iš malonybes (g.sg.) / Jo atlėis *kalt'ybes* (a.pl.) KIG 1685, 3; Tada atlėidž *kalt'ybes* (a.pl.) / Ir lengvina *sunk'ybes* (a.pl.) / Ir gelbt mus iš bėdōs KIG, 1666, 50; Tarkim su *teis'ybe* (i.sg.) / Laupse už gerybę KIG 1666, 278, ir t.t. Žinoma, gali būti ir taip, kad čia kirtis aukojamam ritmui, bet žinant, jog reformuodamas giesmynų eilėdarą Kleinas labai rūpinosi ir metrinio kirčio sutapimu su natūraliais žodžių kirčiais. [Girdzijauskas, 1985, p. 11], šitie duomenys gali būti patikimi.

Taigi turint galvoje dar Daukšos duomenis visai tvirtai sakytina, kad priesagos *-(en)ybė* senoji priegaidė yra akūtas, kad į cirkumfleksą ją nuosekliai pakeitė tik vakarinės Lietuvos šnektos (kartkartėmis taip imta tarti ir plačiau [Skardžius, 1935, p. 115]) ir tik XVII-XIX a.

Naujas priesagos *-(en)ybė* vedinių akcentinės kodifikacijos, mokslinės, sąmoningos kodifikacijos etapas prasideda su Jablonskiu. Kaip jo kirčiuota, sprendžiamė iš kirčiuotų raštų pavyzdžių, taip pat iš kelių užuominų. Svarbiausią mintį Jablonskis yra pasakęs aptardamas V. Kamantausko "Trumpą kalbos netaisyklingumų ir barbarismų žodynelį". Šiame įvairių taisyčių sąvade Kamantauskas siūlė tarti ir *lyg'ybė*. Jablonskis tokiam siūlymui nepritarė: "Savo tarmėje šitą žodį esu prapėst tarti *lygybė*, *nelygybė*, *nelygybė* (šalia savo *gerybė*, *gerybių*, tokias *gerfybes*). Kitus žodžius su šita priesaga tariau paprastai iš tarmės kitaip (*kantr'ybė*, *biaur'ybė*...). Ar tikrai reik ir čia dabar nusileisti kitoms mūsų tarmėms?" [JR, 5, p. 172].

Prisimintina ir kalbininko nuomonė dėl Juškos žodyne pateikto kirčiavimo *ger'ybė*, *ės*. Jablonskio taip tarta: "В Сув. губ., где говорят *ger'ybė*, *graž'ybė*, *dor'ybė*, *pikt'ybė* (синон.слов. *gerūmas*, *gražūmas*, *dorūmas*, *piktūmas*), *єсть* слова *gerybė*, *groš'ybė* (имение, имения, добра; красоты, красивые предметы): tai, kad *groš'byų* mačiau mieste! Tokias *ger'ybes* valdo ir dā... neištenka bernāms užsimokēt!" [Яблонский, 1904, p. 703]. Šitie Jablonskio pavyzdžiai – ir papildomas argumentas akūto pirmumui įrodyti: akūtą yra išlaikę senojo sluoksnio vediniai su balsių kaita *gerybė*, *groš'ybė*; naujieji, be balsių kaitos – *ger'ybė*, *graš'ybė* jau turi cirkumfleksą³.

Pasirėmus šiomis citatomis ir mūsų dienų kapdų bei sanavykų vartosena [Senkus, 19724], galima sakyti, kad jau XX a. pradžioje be-

³ Autoriaus akis į šį dalyką maloniai atkreipė doc. B. Stundžia.

⁴ Šitai patvirtina ir Griakabūdžio tarmės žodyno kartoteka, kaupiama Vilniaus universiteto Lietuvių kalbos katedroje.

veik visi priesagos *-(en)ybė* vediniai šiame regione (kaip ir Mažojoje Lietuvoje) turėjo tvirtagalę priegaidę. O visa tai kartu paėmus aišku, kad net trečiojo dešimtmečio pabaigoje, nė per nago juodymą Benutoldamas nuo savo gimtosios tarmės, rašomajai (resp. bendrinei šnekamajai) kalbai Jablonskis teikė tokį pat autentišką, kiek įvairuojantį, o ne išlygintą priesagos *-ybė* daiktavardžių kirčiavimą.

Bet imkime ir kitus įvairiomis progomis šio kalbininko kirčiuotus žodžius. Juos pateikiu chronologiškai: *daugybė* [Avisonis, 1898, p. 63]; Lenkų [bend]renybė JL 1985, 350 (taip Jablonskis vertė *Zeczspolnita*); *pirmenybė* JL 1985, 325; *šventenybė*, *vyriausybė* JL 1985, 350 (1903-1904 m.); *tobūlybė* JR, 3, 129, 162 (1917-1918 m.); *būtybė*, *dailenybė*, *nuosavybė*, *savybė*, *savivaldybė*, *šventenybė*, *tapatybė*, *tautybė*, *lygybė* JŽ 1918; *dviprasmybė*, *ypatybė*, *šmonybė* (šmonija); *asmenybė* (ir *asmenybė*), *dorybė* (ir *dorjė*, bet tik *dorjėbingas*, -a!); *savybė* (ir *savjėbė*); *vžyrbė* (vžyrja) JSm 1924; a.pl. *grošybes* (Donelaičio citatoje) JLPa 1928, 64; *vžyrbė* (kuopa, susirinkimas), JR, 5, 204 (1928 m.).

Taigi kalbininkas ne visada vienodai rėmėsi savo gimtąja tarme: pirmaisiais bendrinės kalbos kūrimosi metais, net gerus porą mūsų amžiaus dešimtmečių aptariamai daiktavardžiai teikti vien su tvirtaprade priegaide. Tvirtagališkai kirčiuoti imama S. Smailso knygelės "Pareiga ir tiesumas" vertimo žodynelyje; vieno kito žodžio šalia pateiktas ir tvirtapradės priegaidės variantas. Matyti, Jablonskio nenorėta būti griežto, leista rinktis, prie naujo pobūdžio rekomendacijų eita per variantus. Bet tendencija ta, kad nuo tvirtapradės priegaidės, teiktos iš pradžių, pereita prie tvirtagalės. "Lietuvių kalbos vadovėlyje" tvirtapradė priesaga *-ybė* (*baisybė*, *kaltybė*) jau pateikiama tokių tarmybių kaip *veikšmai*, *jaūšmai*, *būs*, *lyš*, *rašis* ir kt. gretoje [JLKV 1925, p. 10].

Dėl sudėtinės priesagos *-enybė* ne taip aišku. Jablonskio pozicija aiškėja iš Sereiskio kirčiavimo. Jo ruoštas lietuvių kalbos vadovėlis [Сере́йский, 1929] didesnei reikšmės bendrinės lietuvių kalbos akcentinei kodifikacijai vargu ar yra turėjęs, bet buvo minimas kitų kalbininkų, be to, autorius sakėsi griežtai rėmėsis aukštaičių panemuničių tarmės vakarine patarme, kirčiavimą tikrinęs iš paties Jablonskio [Сере́йский, 1929, V]. Štai čia Jablonskio tarmės (ir jo paties!) kirčiavimo

urapybė laikoma ir: *biaurybė*, *aplinkybė*, *dorjėbė*, *valstybė*, *vyriausybė*; *brangenybė*, *retenybė*, *sunkenybė*, *šventenybė*; *vžyrbė*, *lygybė*; *gėrybė* [Сере́йский, 1929, VI]. Priesagos *-enybė* vediniai ištiesai tvirtapradžiški! Turint prieš akis dar kelis šios darybos daiktavardžius iš ano Jablonskio kirčiuotų žodžių sąrašo, galima manyti, kad ši priesaga kalbininko visą gyvenimą kirčiuota tvirtapradžiškai. Tokį sprendimą diktuoja ir Jablonskio mokinių kirčiavimas. Čia jo poziciją remia ne tik Sereiskis, bet ir priesagų *-ybė* || *-enybė* priegaidės skyrę Būtėnas [1931] bei Baronas [1932].

Visi šie faktai tikslina Senno nuomonę, kad daiktavardžius su priesaga *-(en)ybė* Jablonskis, besalygiškai remdamasis Kursaičiu, visada teikęs tarti tvirtagališkai [Senn, 1939, p. 190].

K. Būga, istorinės akcentologijos specialistas, kirčiavimo praktika domėjosi ne tiek, todėl ir šios priesagos vedinių kirčiavimo kaip ir nelietė. Vis dėlto galima manyti, kad jis didžiosios daugumos priesagos *-(en)ybė* vedinių tvirtagališkai kirčiavo priesaga: "Priesagos *-ybė* balsis *y* rašomoje tarmėje yra tvirtagalis (*geschleift*). Žemaiciai ir rytiečiai aukštaiciai taria *y* su tvirtaprade (*gestossen*) priegaide. Šlapelis irgi rašo: "daugybė..., teisybė..." [Būga, 1959, p. 144]. Konstatuodamas šį dalyką, Būga kartu lyg ir prikiša Šlapeliui, kam šis sukirčiavęs ne pagal rašomosios kalbos tarmę (Būga į Šlapelio žodyną išūrėjo kaip į bendrinės kalbos veikalą!). Tačiau neaišku, kodėl tvirtapradė priegaidė neištaisoma į tvirtagalę kitoje tos pačios recenzijos vietoje, kur kalbama apie *j* rašybą: žodžio šaknyje po *b* ir *p* Šlapelis visur rašas *i* pvz.: *biaurybė*, *piąusto* ir kt., o reikią rašyti: *bjsurybė*, *pjāusto* [Būga, 1959, p. 147].

Atskira kalba dėl Būgos "Lietuvių kalbos žodyno". Priesagos *-(en)ybė* daiktavardžiai čia pateikiami ketveriopai: 1) su tvirtaprade priegaide: *abuojybė* (šiaurės ryt. aukšt. 5); 2) su tvirtaprade ir tvirtagale priegaide: *aitrybė* (žem., ryt. aukšt., *-ybė* vak. aukšt.); 3) su tvirtagale ir tvirtaprade priegaide: *abejutybė (-ybė)*; *aiskybė* (ryt. aukšt., žem. – *-ybė*); *ainybė (-ybė)*; *aklybė (-ybė)*; *akiplėšybė (-ybė)*; *aklybė* Kursaitis, Naum., *aklybė* žem., *amainybė* (ir ryt., žem. *-ybė*); 4) su tvirtagale priegaide: *absoliutybė*; *alkenybė*⁶; *ankstybė*; *ankstybė* [Būga, 1961, p. 238-480]. Taigi Būgos žodyne vyrauja tvirtagalė priesagos *-(en)ybė* priegaidė (kaip vienintelė būdinga – 4 žodžių, kaip pagrindinis variantas – 7 žodžių).

Pasirėmus žodyno įvado pastaba: "Pamatiniams (= antraštiniam – A.V.) žodžiams, net ir tiems, kurių rašomoji kalba nepasijeta, visuomet suteikiu rašomosios kalbės lytį" [Būga, 1961, p. 17], lyg ir galima sakyti, kad Būga turėjęs ir kirčiavimo kodifikuojamųjų tikslų. Vis dėlto nevienodas pateikimas, variantų gausa (daugelis iš jų – su tarminėmis nuorodomis) greičiausiai rodytų Būgą žodyne labiausiai stengusią suregistruoti visas tarmėse vartojamas lytis, antraštiniais žodžiais kelus labiausiai paplitusį variantą ir, svarbiausia, paisius autentiškumo. Štai rytiečių *abuojybė* turi vien tvirtapradę priegaidę, o vakariečių *ankstybė* – tik tvirtagalę. Tačiau ne paskutinėj vietoj bus buvusi ir bendrinės kalbos pagrindo tarmė bei Kursaičio kalbos duomenys. Kaip tik dėl to žodyne vyrauja tvirtagalė priegaidė. Beje, nuomonę, kad Būga savo šo-

⁵ Šie trumpinimai K. Būgos.

⁶ A: Juškos žodyno žodis; ten kirčiuojama *alkenybė*, bet akūtas rodo tik kirčio vietą, ne priegaidę.

dyne sąmoningai yra teikęs prioriteta tvirtagališkam priesagos *-(en)ybė* variantui, yra iškėles A. Sennas [1939, p. 191].

Remdamasis didžiaisiais autoritetais, dėl šios priesagos priegaidės neabejojo V. Kamantauskas: priesaga *-(en)ybė* "rašomojoje kalboje turi tvirtagalį *y* (tarmėse tvirtapradį): *gerỹbė, dorỹbė, didỹbė* (tarm. *gerybė, dorybė, didybė*) ir yra kirčiuojama pagal I a tipą [2 a.p. – A.V.] (tarmėse – pagal II a tipą [I a.p. – A.V.])" [Kamantauskas, 1929, p. 4]. Jis visus tarmėse pasitaikančius nelygumus šalino, reikalavo kirčiuoti *daugỹbė* (ne *dáugybė*) [Kamantauskas, 1928, p. 18], *lygỹbė* (ne *lýgybė*) [Kamantauskas, 1928, p. 39].

Paisydamas bendrinės kalbos pagrindo tarmės, tvirtagališką priesagos *-(en)ybė* tarimą bendrinei šnekamajai kalbai teikė ir S. Dabušis. Tvirtapradę priegaidę jis laikė rytietybė [Klimas, Dabušis, 1929, p. 286 (1 išn.), 349], priekaištavo taip kirčiavusiam Šlapeliui [Dabušis, 1930, p. 15].

Ketvirtojo dešimtmečio pradžioje tvirtagališkai priesagą *-(en)ybė* kirčiavo ir J. Žiugėda [Kusmickis, Žiugėda, 1932], nors *brangenỹbė* tepateikta su tvirtaprade priegaide [Kusmickis, Žiugėda, 1932, p. 53, 93] (dešimtmečio pabaigoje jo nuomonė jau pasikeitusi: mokyklinėje Ambraskos ir Žiugėdos gramatikoje teikiama tik *aukštỹbė, lygỹbė, retenybė* ir kt.⁷ [Ambraska, Žiugėda, 1937, p. 163; 1938, p. 160].

Šalia tvirtagalės priegaidės propaguotojų, trys kalbininkai – Seiškis, Būtėnas ir Baronas, – kaip jau sakytą, dėsningai skyrė *ỹbė* || *-enybė*. Tiesa, Barono palikta ir išimčių, pvz., *pirmenybė* [Baronas, 1932, p. 54].

Būta ir kirčiuotojų, tepripažinusių akūtinę *-(en)ybę*. Nė minties teikti tvirtagališką tarimą nekilo Šlapeliui: visuose jo šodynuose šios priesagos daiktavardžiai skiriami 1 a.p.⁸ Beje, fiksuojamas ir vienas kitas šodis su senuoju šaknies kirčiu: *kláikybė* [1940, p. 173]; *báisybė* [1921, p. 65]; *dáugybė* [1921, p. 95], *gỹvybė* [1921, p. 140].

Nuosekliai tvirtapradžiškai *-(en)ybę* kirčiavo A. Salys, nors iš pradžių siūliusių kirčiuoti tvirtagališkai nekritikavo [A. Salys, 1930, p. 222-223]. Toks pasirinkimas remiamas platesne vartosena ir istoriniu veiksmiu: "Tvirtapradę priegaidė čia tariama daugiau kaip 2/3 visų lietuvių ir, be to, ji, matyt, senesnė už tvirtagalę" [Salys, 1932, p. 6].

Kaip keitėsi nuomonė dėl priesagos *-(en)ybė* priegaidės, rodo Pr. Skardžiaus akcentologija. Iš pradžių, remdamasis bendrinės kalbos pagrindo tarime, šią priesagą rekomenduoja tarti tvirtagališkai: taip sušyni kirčius Kamantausko sudarytoje chrestomatijoje [Kamantauskas, Skardžius, 1929], pritaria taip kirčiavusiam Dabusiui [Skardžius, 1930,

⁷ Po karo Žiugėdos lyg ir vėl abejojama: šalia *aukštỹbė, lygỹbė, lietuvỹbė, kirčiuojama ir tautỹbė, galỹbė* [Žiugėda, 1946, p. 66; 1947, p. 66].

⁸ Neaišku, iš kur kaip Šlapelio kalbos faktas "Lietuvių kalbos šodyne" (t. 3) pateikiama *grošỹbė*?

p. 55] ir Skruodšiu [Skardšius, 19302, p. 291]; bendrinės kalbos kirčiavimo tarminį pagrindą praplečia nuo siauros Jablonskio šnektos iki Vilkyskių, Naumiesčio, Sintautų, Griškabūdžio, Seredžiaus, Pilviškių, Marijampolės, Vilkaviškio apylinkių ir rekomenduoja neskirti priesagų -ybė ir -enybė, abi jas tarti tvirtagališkai [Skardšius¹, p. 47, 48]. Ši priegaidė Skardžiaus vartota ir kitur, pvs., [Hermanas, Skardšius, 1931].

Bet jau 1934 m., kirčiuodamas Kuzmickio chrestomatiją, nors ir remiasi pietinių vakarų aukštaičių tarme, daro tokią išlygą: "... bet tokiais atsitikimais, kuriais tos pačios tarmės šnekteje įvairiai kirčiuojama arba tas kirčiavimas prieštarauja prieštarauja didžiajai visos Lietuvos tarmių daliai" [Kuzmickis, Skardšius, 1934, p. 9], yra kiek nutolstama nuo tarminio bendrinės kalbos pagrindo. Tas nutolimas paliečia ir priesagos -(en)ybė daiktavardžius – jie imami teikti su tvirtaprade priegaide. Sverbiausias argumentas: tarmėse priesaga -(en)ybė plačiau tariama tvirtapradiškai negu tvirtagališkai. Taip imdamas kirčiuoti, Skardšius bus atsižvelgęs ir į pačių bendrinės kalbos vartoseną: "aš, šią knygą kirčiuodamas, mėginau laikytis tos linijos, į kurią dabar mano žiniomis daugiau bendrinėje kalboje linkstama ir kuri daugiau sutinka su mūsų dabartine šnekamąja kalba" [Kuzmickis, Skardšius, 1934, p. 7]. Matyt, jau ketvirtojo dešimtmečio pradžioje ši priesaga bendrine kalba kalbančių dažniau tarta tvirtapradiškai, nes daugelis toki tarimą buvo atsinešę iš gimtosios tarmės.

Taigi nuo 1934 m. priesaga -(en)ybė kalbininko darbuose tik tvirtaprade. Tokį savo ir kitų kirčiavimo kodifikuotojų nusistatymą bei bendrinės kalbos polinkį Skardšius įtvirtino savo kirčiavimo vadovėlyje [Skardšius, 1936, p. 18].

Ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje ir vėliau visų teikiama vien tvirtaprade priegaidė [Kalnius ir kt., 1938; Babrauskas, 1939; Zablockis ir kt., 1940; Fulst ir kt., 1943], nors Sennas ir sakė, kad ginčas dėl priesagos -(en)ybė priegaidės dar neišspręstas [Senn, 1944, p. 108-109].

Salimais stovi ir ypatingą vietą užima M. Niedermanno, A. Senno, Fr. Brenderio ir A. Salio "Lietuvių rašomosios kalbos šodynas" [Niedermann ir kt., 1932-1965]. Jo autorių principai, atrankos metodai ir kodifikacijos rezultatai iki šiol arba visai neliesti, arba vertinti per siaurai. Pradėję darbą tada, kai apie realias, nusistovėjusias ir visuotinai priimtas akcentines normas negalėjo būti ir kalbos, šodyno autoriai ėjo geru keliu: daug ką vienodino, lygino, rėmėsi vartosena, bet paisė ir autentiškumo. A. Sennas, kirčiavęs šodyną iki antrojo tomo 448 psl., pasirinko tvirtagalę priesagos -(en)ybė priegaidę. Aišku, rėmėsi bendrinės kalbos pagrindo tarme, Jablonskio autoritetu, tradicija, plg. [Senn, 1939] (kirčiavo ir *nelygýbė, lýgybė* || *lygýbė*). Nuo antrojo tomo 449 psl. kirčiavimą perėmė Salys. Savo nuomonę dėl šios priesagos priegaidės jis buvo išdėstęs dar 1932 m. [Salys, 1932, p. 6] ir pasirinkęs tvirtaprade. Bet šodyne jis nepuola tuojau keisti kodifikacijos, at-

seit, atsako už kirčiavimą, bet ne tais atvejais, "kur vengiant didesnio lūšio, atrodė nepatartina nutolti nuo ligėolinės praktikos, pvz., priesagos *-ybė* kirčiavime" [Niedermann ir kt., 1951, Lydimasis šodis]. Taigi laikydamasis pastovumo Salys atsisakė savo principų, nors jo požiūris, rodos, nebuvo pasikeitęs. Vis dėlto nuo penktojo tomo (22 šas.) ima vartoti tik *-(en)fbė*, o tvirtagalė priegaidė laikoma tarmybe, pvz.: *valstfbė*, dial. *valstfbbė* [Niedermann ir kt., 1965, p. 347]. Tarmybe Saliui ir šaknies kirtis, pvz.: *šventenfbė* 2, dial. *švenfbė* [Niedermann ir kt., 1963, p. 567], nors plg.: *výrybė* Männer, Gemeindeversammlung. šalia *vyrfbė* Männlichkeit, Mannheit, Mannbarkeit [Niedermann ir kt., 1965, p. 332] dialektizmu nelaikoma (veikiausiai dėl konkrečios reikšmės).

Per beveik 40 metų šio šodyno teikta priesagos *-(en)ybė* akcentinė norma negalėjo išlikti nepakitusi, nes keitėsi Lietuvos kalbininkų pažiūros bei, svarbiausia, reali vartosena. Turint ūitai galvoje, priekaištauti Sennui, kad jo kirčiuota *aitrfbė* [Vitkauskas, 1988, p. 57], kai beveik visi Lietuvos kalbininkai tuo laiku tik taip kirčiavo, reiškia neatsižvelgti į tų dienų akcentinės kodifikacijos polinkius.

Pokario metais reabilituoti tvirtagalę priegaidę buvo mėginęs J. Senkus. 1970. m. jis diskusiskai pareiškė, kad "literatūrinėje kalboje reikėtų toleruoti bei nelenkyti klaida ir tvirtagalę šodžių su priesaga *-ybė* priegaidę" [Senkus, 1970, p. 61]. Jo nuomone, tvirtagalė šios priesagos tarimas plintęs tarmėse, taip kirčiuotą ne vieno priesakario kalbininko, taigi griežtos normos čia nereikia. Tačiau į šį siūlymą DŽ² jau neatsižvelgta: to daryti neleido bendrinės kalbos kodifikavimo tradicija (LKRŽ 1948; DŽ ir kt. kodifikuojama tik tvirtapradė priegaidė), vartosena bei kalbos normų stabilumo principas.

B e n d r o s i š v a d o s. XIX a. antrojoje pusėje Mažojoje Lietuvoje priesagos *-(en)ybė* vedinių visuotinai kirčiuojama priesaga, nusistovi tvirtagalė jos priegaidė (išimčių visai nedaug); šitokia būklė kodifikuota Kuršaičio; XVII-XIX a. pr. kirčiuotose tekstuose pasitaiko ir senovinio šaknies kirčio šodžių, o kirčiuojama priesaga dar buvusi tvirtapradė.

Jablonskio nuostata keitėsi: iki XX a. trečiojo dešimtmečio priesaga *-(en)ybė* kirčiuota tvirtapradiskai; vėliau *-enybė* ir toliau lieka tvirtapradė, o priesagos *-ybė* su retomis išimtimis kodifikuojama tvirtagalė priegaidė.

Ypač šios priesagos priegaidės (iš dalies ir kirčio vietos) kodifikacija svyruoja trečiojo dešimtmečio pabaigoje – ketvirtojo pradžioje. Galiausiai bendrinės kalbos vartosenoje vakarietiškoji tvirtagalė priegaidė išstumtama labiau tarmėse paplitusios tvirtapradės, ir apie ketvirtojo dešimtmečio vidurį jau visuotinai kodifikuojamas priesagos kirtis bei tvirtapradė priegaidė. Vėliau kodifikacijos svyravimų nebūta.

ZUR GESCHICHTE DER BETONUNG DER ABLEITUNGEN MIT DEM SUFFIX -(EN)YBĖ UND DERER KODIFIKATION

Zusammenfassung

Die im Artikel diskutierte Problematik lässt sich in groben Zügen wie folgt zusammenfassen:

In der zweiten Hälfte des XIX. Jh. wird das Suffix -(en)ybė in den Ableitungen in ganz Kleinlitauen betont, wobei es meistens mit dem Schleifton ausgesprochen wird (Ausnahmen sind unsäglich). Dieser Zustand wird von F. Kurschat kodifiziert. In den mit der Betonung angeführten Texten des XVII-XVIII. Jh. trifft man auch Wörter mit dem altertümlichen Stoßton, was der Versbau der Liederbücher beseugt.

Die Anweisung von Jablonskis änderte sich: bis zum dritten Jahrzehnt des XX. Jh. wurde das Suffix -(en)ybė mit dem Stoßton ausgesprochen, üblich war er auch später, wobei für das Suffix -ybė (mit seltenen Ausnahmen) die Aussprache mit dem Schleifton kodifiziert worden war.

Die Kodifikation der Betonung dieses Suffixes schwankte vor allem am Ende des dritten Jahrzehnts und am Anfang des vierten Jahrzehnts. Schließlich wird im hochsprachlichen Gebrauch der westliche Schleifton verdrängt, die Aussprache mit dem Stoßton wird in den Mundarten immer gebräuchlicher, bis in der Mitte des vierten Jahrzehnts schon allgemein für dieses Suffix der Stoßton kodifiziert wurde. Später gab es keine Schwankungen in der Kodifikation mehr.

ŠALTINIAI IR LITERŪRA*

Ambraška, Žiugūda, 1937, 1938 – A m b r a š k a J., Ž i u g ū d a J. Lietuvių kalbos gramatika. I dalis. Fonetika ir morfologija. K., 1937; 2-asis leid. K., 1938.

Avižonis, 1898 – A v i ž o n i o Lietuviška gramatikėlė, ?, 1898.

B 1735 – B i b l i a, tai esti: Vissas Šventas Raštas... Karaliaučius, 1735.

B 1816 – B i b l i a, tai esti: Vissas Šventas Raštas... Dabar iš naujo pėrveisdėtas Ir trėdė kartė išpaustas. Karaliaučius, 1816.

Babrauskas, 1939 – B a b r a u s k a s B. Kirėiavimo taisyklės. 99 Lietuvių kalbos kirėiavimo taisyklės. K., 1939, P. 20.

Baronas, 1932 – B a r o n a s J. Rusų lietuvių šėdymas / II leid. K., 1932.

Buch, 1961 – B u c h T. Die Akzentulierung des Christian Donalaitis. Wrocław etc., 1961.

* Vieno kito šaltinio buvo galima pateikti tradicinę santrumpę II "Lietuvių kalbos šėdymo", bet šios kelios santrumpos pasirinktą trumpinimo sistemą padarytų nelogišką, remiamą ne vienu principu, tad šito kėlo atėisakyta.

- Buchienė, Palionis, 1967 – B u c h i e n ė T., P a l i o n i s J. Pirmosios spausdintos lietuvių kalbos gramatikos // Pirmoji lietuvių kalbos gramatika. V., 1957. P. 9-53.
- Būga, 1959, 1961 – B ū g a K. Rinktiniai raštai / Sud. Z. Zinkevičius. V., 1959. T. 2; V., 1961. T. 3.
- Būtenas, 1931 – B ū t ė n a s P. Lietuvių kalbos akcentologijos vadovėlis. K., 1931. P. 104, 108.
- Cappeller, 1915 – C a p p e l l e r C. Noch swölf Pasakos // Indogermanische Forschungen. Bd. XXXV. P. 114-131.
- Dabušis, 1930 – D a b ū š i s S. Dr. Šlapelio žodyno kritika. Atspaudas iš 9-to 1930-tų VD. metų "Švietimo Darbo" Nr. K., 1930.
- DŽ² – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. V., 1972.
- Fulst ir kt., 1943 – F u l s t K., S c h o l t s A., T a l m a n t a s J. Lietuviškai vokiškas žodynas. I dalis A-N. K., 1943.
- Girdzijauskas, 1985 – G i r d s i j a u s k a s J. Lietuvių XVII-XIX a. poetikos rūpečiai // Lietuvių poetikos pradžienys. V., 1985. P. 7-50.
- Gr 1960 – P r ū s i j o s valdžios gromatos, pagraudenimai ir apsakymai lietuviams valetiečiams / Sudarė P. Pakarklis. – V., 1960.
- Hermanas, Skardžius, 1931 – Lietuviškai vokiškų paaiškinimų knygelė / Sud. Eduardas Hermanas. Kirčiavo Pr. Skardžius / K., 1931.
- JL 1985 – J o n o J a b l o n s k i o laišakai / Sud. A. Pirockinas. V., 1985.
- JLPr 1928 – R y g i š k i ų J o n o Linksniai ir prielinksniai. Jų vartojimas mūsų kalboje. K., 1928.
- JR – J a b l o n s k i o raštai / Redagavo J. Balčikonis. K., 1932. 1; 1933. 2; 1934. 3; 1935. 4; 1936. 5.
- JSm 1924 – S a m. S m a i l a s s (Samuel Smiles). Pareiža ir tiesumas. Mokaleivių vertimas (su žodynėliu) [Redagavo J. Jablonskis]. Šiauliai, 1924.
- Jurkšaitis, 1898 – J u r k s c h a t C. Litauische Märchen und Erzählungen. Heidelberg, 1898.
- JŽ 1918 – Mūsų žodynelis. "Vargo mokyklos" priedėlis. Surinko Rygiškių Jonas. Voronežas, 1918.
- K 1849 – Beiträge zur Kunde der litauischen Sprache von Friedrich Kurschat. Zweites Heft. Laut- und Tonlehre der litauischen Sprache. Königsberg, 1849.
- K 1870, 1874 – Wörterbuch der litauischen Sprache von Friedrich Kurschat. Erster Teil. Deutsch – litauisches Wörterbuch. Bd. I. A-K. Halle, 1870; Bd. 2. L-Z. Halle, 1874.
- K 1883 – Wörterbuch der litauischen Sprache von Friedrich Kurschat. Zweiter Teil: Litauisch-deutsches Wörterbuch. Halle, 1883.
- Kalnius ir kt., 1938 – Lietuvių kalbos rašybos vadovėlis su kirčiuotu žodynu / Sudarė A. Kalnius, Z. Kusnėckis, J. Talmantas. K., 1938.
- Kamantauskas, 1928 – K a m a n t a u s k a s V i k t. Trumpas kalbos netaisyklingumų ir barbarizmų žodynelis. K., 1928. —
- Kamantauskas, 1929 – K a m a n t a u s k a s V i k t. Trumpas lietuvių kalbos kirčio moksles. II dalis. Kirčio žodynas. K., 1929.
- Kamantauskas, Skardžius, 1929 – Kirčiuota lietuvių literatūros chrestomatija augėteianajai mokyklai / Sudarė Vikt. Kamantauskas [Kirčiavo Pr. Skardžius]. K., 1929.
- KB 1844 – Brangvyn's tigrà Namù Slogà... į lietuvišką Kàlbà išverte Frikis Kuršėtis... Karaliaučius, 1844.
- KGr 1876 – Grammatik der litauischen Sprache von Dr. Friedrich Kurschat. Halle, 1876.

- KKIM 1843 – Naujos labai privalingos ir Dūšioms naudingos Maldų Knygė
iš... Švečių perveždėtos per F. K. Königsberg. 1843.
- KIG 1666 – Naujos giesmju knygos. Sudarė D. Kleinas... Karaliaučius, 1666.
- KIG 1685 – Naujos... pagerintos giesmju knygos... patogiej' sutaisitos ir šve-
čej išduotos per M. Jona Rikovia. Karaliaučius, 1685.
- KIG 1705 – Naujos... pagerintos giesmju knygos... Sudarė F. Z. Šusteris
Karaliaučius, 1705.
- KIGr 1957 – Pirmoji lietuvių kalbos gramatika. V., 1957.
- Klīmas, Dabušis, 1929 – P. K l i m a s. Skaitymai lietuvių kalbos pamokoms. Šeštasis pataisytas leidimas [Kirčiavo St. Dabušis] K., 1929.
- KIM 1666 – Naujos, labai privalingos ir dušoms naudingos maldų knygelės... Sutaisytos ir... išduotos nuog M. Danjelo Kleino... Karaliaučius, 1666.
- KPGK 1843 – Pagerintos Giesmjų = Knygos... Iš Naujo perveždėtos per F. K. Königsberg, [1843].
- KS 1844 – Nabastininko dukūtojo Kunigo Kristijūno. Skriveriaus Dūšios Skarbnyciū... Taję iš vokiškės Kalbės į lietuviškąjį išvertė Fridrikis Kuršiatis... Königsberg, 1844.
- KŠvK 1852 – Jono Bunyano Šventasis Karavimas... Taję iš Naujo perveždėjo ir pėrtaisė Fridrikis Kuršiatis... Karaliaučius, 1852.
- Kuzmickas, Žiugėda, 1932 – K u s m i c k a s Z i g m a n t a s. Lietuvių skaitymai vidurinėms ir aukštesniosioms mokykloms. I dalis. Su iliustracijomis ir kirčiuotais tekstais [Kirčiavo J. Žiugėda]. K., 1932.
- Kuzmickis, Skardžius, 1934 – K u z m i c k i s Z i g m a n t a s. Lietuvių skaitymai vidurinėms ir aukštesniosioms mokykloms. Su iliustracijomis ir kirčiuotais tekstais / Kirčiavo dr. Pr. Skardžius. K., 1934.
- LKRŽ, 1948 – Lietuvių kalbos rašybos žodynas. K., 1948.
- MW 1800 – Litauisch-deutsches und deutsch-litauisches Wörterbuch, worinn das vom Pfarer Ruhig... ehemals herausgegebene swar sum Grunde gelegt, aber vermehrt und verbessert war den von Ch. G. Milcke... Königsberg, 1800.
- Niedermann ir kt., 1932-1965 – Wörterbuch der litauischen Schriftsprache. Litauisch-deutsch... Heidelberg. 1932. Bd. 1; 1951. Bd. 2; 1957. Bd. 3; 1963. Bd. 4; 1965. Bd. 5.
- NT 1701 – Naujas testamentas lietuviškas su didėiu dabojimu perguldytas ir lietuviškams tiek karalijeteje Prūsos, tiek ir Didžioje Lietuvoje... sudavditas... Karaliaučius, 1701.
- NT 1816 – Naujas testamentas musu Pono bėj Iėganytojo Jesaus Kristaus... Karaliaučius, 1816.
- NW 1851 – Wörterbuch der litauischen Sprache von G.H.F. Nesselmann. Königsberg, 1851.
- Pra 1735 – Prarakai, su tomis knygomis kurros vadinamos Apokrypa... Karaliaučius, 1735.
- Pra 1755 – Prarakai, su tomis knygomis kurros vadinamos Apokrypa... Karaliaučius, 1755.
- Pra 1815 – Prarakai, su tomis knygomis kurros vadinamos Apokrypa... Karaliaučius, 1815.
- RL 1747 – Litauisch-deutsches und deutsch-litauisches Lexikon... gesammelt von Philipp Ruhig. Königsberg, 1747.
- Salys, 1930 – S a l y s A. (Rec.) Dr. Alfred Senn. Kleine Litauische Sprachlehre... ir Schlüssel zur Litauischen Sprachlehre... Heidelberg, 1929 // Archivum Philologicum. 1930. Kn. 1. P. 220-225.
- Salys, 1932 – Vargo mokyklai. I dalis. Penktasis leidimas. Sukirčiavo Dė. A. Salys. K., 1932.
- Schl Gr 1856 – S c h l e i c h e r A. Litauische Grammatik. Prag, 1856.

Senkus, 1970 - S e n k u s J. Aktualūs kirčiavimo klausimai // Kalbos kultūra. 1970. Šas. 19. P. 55-69.

Senkus, 1972 - S e n k u s J. Kapsq - zanavykų tarmių priesaginės vardažodžių darybos bruožai // Lietuvių kalbotyros klausimai. V., 1972. T. XIII. P. 145-146.

Senn, 1939 - S e n n A. The Accentuation of Lithuanian -ybė // Language. 1939. Vol. 15. P. 189-193.

Senn, 1944 - S e n n A l f r e d. Standard Lithuanian in the Making // The Slavonic and East European Review. 1944. Vol. XXII. P. 102-116.

Skardžius, 1930 - S k a r d ž i u s P r. (Rec.) P. Klimo Skaitymai lietuvių kalbos pamokoms. Šeštasis leidimas... // Kalba. 1930. Šas. 1. P. 54-59.

Skardžius, 1930¹ - S k a r d ž i u s P r. (Rec.) Б. Серейский. Систематическое руководство к изучению литовского языка. Часть первая. К., 1929 // Kalba. 1930. Šas 1. P. 44-53.

Skardžius, 1930² - S k a r d ž i u s P r. (Rec.) K. J. Skruodys. Tautosaka. Vilnius, 1929 // Kalba. 1930. Šas. 2. P. 91-93.

Skardžius, 1935 - S k a r d ž i u s P r. Daukšos akcentologija. K., 1935.

Skardžius, 1936 - Bendrinės lietuvių kalbos kirčiavimas. Teorija su praktiniais pavyzdžiais. K., 1936.

Skardžius, 1941 - S k a r d ž i u s P r. Lietuvių kalbos žodžių daryba. V., 1941.

Šlapelis, 1921 - Lietuvių ir rusų kalbų žodynas / Sudarė D-ras J. Šlapelis. V., 1921.

Šlapelis, 1940 - D-ro J u r g i o Š l a p e l i o kirčiuotas lenkiškas lietuvių kalbos žodynas. Antroji laida. V., 1940.

Vitkauskas, 1986 - V i t k a u s k a s V. Ar sunkus lietuvių kirčiavimas. V., 1986.

Zablockis ir kt. - Kirčiuotas lenkų-lietuvių ir lietuvių-lenkų žodynas / Sudarė J. K. Zablockis ir Č. Kuleša, redagavo J. Talmantas. II dalis. V., 1940.

Zinkevičius, 1975 - Z i n k e v i č i u s Z. Iš lietuvių istorinės akcentologijos. 1605 m. katekizmo kirčiavimas. V., 1975.

Žiugėda, 1946, 1947 - Ž i u g ė d a J. Lietuvių kalbos gramatika. I dalis. Fonetika ir morfologija vidurinėms mokykloms. 2-asis leid. K., 1946; 3-asis leid. K., 1947.

Žulys, 1970 - Ž u l y s V. Jono Rėšos raštų leksika / Filologijos mokslų kandidato disertacija. V., 1970. T. 1-2.

Серейский, 1929 - С е р е й с к и й Б. Систематическое руководство к изучению литовского языка. Ч. I. К., 1929.

Яблонский, 1904 - Я б л о н с к и й Й. Поправки и примечания ко 2-му выпуску / Литовский словарь А. Юифевича с толкованием слов на русском и польском языках. Выпуск второй. Санкт Петербург, 1904.